

TRE OG MUR: Mellom husene ble det anlagt et tolv meter bredt parkbelte til felles benyttelse for huseierne.

FOTO: JOHAN RYNNÅS

ØRKERØD HAGEBY

Ørkerød hageby ble anlagt i årene 1946-47 og står på listen over registrerte kulturminner i Moss. Frithjof S. Platou var arkitekt for byggeprosjektet som ble reist på dugnad av 23 arbeidere ved Moss Glassverk gjennom byggelaget Sambygg.

Hageby-konseptet startet i England med Ebenezer Howard som den fremste forklampere. I Norge ble modellen populær over store deler av landet. Fra Arctanderbyen ble bygget i Oslo på begynnelsen av 1900-tallet og fram til 1960-årene ble det anlagt mange hagebyer i Norge.

Dette var boligområder der det i tråd med hageby-prinsippene ble lagt vekt på at folk fra arbeiderklassen kunne bo i småhusbebyggelse med mye frisk luft og vegetasjon rundt seg. Og ha mulighet for å dyrke nyttevekster i egne hager, i tillegg til å ha kort vei til jobb, skole og butikker.

KILDE: WIKIPEDIA

JUBEL OG GLEDE: Det var mange framfemte med norske flagg. Erling Hedlund-Carlson viser kong Haakon selvsbyggerprosjektet på Bellevue. Bak følger Bruno Hirsch.

KONGELIG HILSEN: Kong Haakon gjør honnør. Til venstre ser vi den stolte huseier, Hjalmar Juliusen, i stram givakt.

FOTO: JOHAN RYNNÅS

Med rå muskelkraft startet de dugnaden på sine nye hjem

I 1946 begynte 23 arbeidere på Moss Glassverk dugnadsarbeidet med å grave ut tomtene til sine framtidige hjem.

På et åpent jorde satte de i gang med hakke, spade, spett og trillebår.

Etter andre verdenskrig var det akutt boligkrise i byen. Men det gikk ikke mange månedene etter freden før en gjeng glassverkarbeidere slo seg sammen og startet dugnadsprosjektet Sambygg. De hadde en drøm om å reise sine egne hus.

Området hvor de ville bygge og bo ble kalt for Kasejordet og lå vest for idrettsplassen på Bellevue på Jeløy. Moss kommune stilte tomter til disposisjon. Nå skulle hele kvartalet forvandles til Ørkerød hageby.

Pionerprosjektet vakte stor oppmerksomhet over hele landet. Til og med kong Haakon meldte sin ankomst til innvielsen. Kongen ble ønsket velkommen med blomster av Tor (4) og nabojenta Liv som akkurat hadde fylt fem år. Hun er den eneste fra oppstarten som bor der den dag i dag.

– Det var stor stas å flytte inn i nytt hus, nesten som å komme til himmelen. Et fantastisk sted å vokse opp, forteller Liv Stylegar som nå er blitt 80 år.

Dramatisk start for lidsjelen

Erling Hedlund-Carlson var Livs far og en av lidsjelenes utbygger. Men byggeprosjektet fikk en dramatisk start for hans del. Erling var maskinpasser i flaskeproduksjonen på Moss Glassverk, og plutselig en dag ble han utsatt for en arbeidsulykke.

– Pappa fikk hånda inn i en maskin og mistet alle fire fingrene. Det var bare tommelen igjen.

Beklageligvis måtte derfor husbyggen følge mye av dugnadsarbeidet fra siden. Men han var likevel en pådriver i selve organiseringen. Og uten sin høyre hånd tok Erling imot kong Haakon sammen med de to andre lidsjelenes, Bruno Hirsch og Hjalmar Juliusen. På byggeplassen ble majestetnen vist rundt, og han fikk også en omvisning i det første huset som var ferdigbygd. Hjemmet til Ragnhild og Hjalmar i Ole O. Lians gate 44.

Alle husene var nøyaktig like, både innvendig og utvendig, med en grunnflate på 70 m². De var oppført i halvannen etasje med stor kjeller og et lite loft.

Hovedetasjen hadde entré, stue og et relativt stort, moderne og velutstyrt kjøkken. Det var kona i huset svært opptatt av at kongen måtte se. Oppe var det to soverom, bad og toalett – i kjelleren fantes det matbod, vaskekjeller, «køl-bod» og et lite verksted.

Bodde hos besteforeldrene

Liv og familien flyttet inn i det nye huset i november 1947. Inntil da hadde mamma Hjørdis, pappa Erling og de to eldre søstrene Britt og Anne-Lill, bodd i 2. etasje hos besteforeldrene i Værløgeveien.

– Alle som flyttet inn her var barnefamilier, noen hadde fem unger og noen to. I starten var det ikke gjerdet mellom husene. Barna løp rundt og lekte hele dagen. Det var inn og ut hos hverandre for å få brødskeer med sukker på. Vi hadde dårlig råd på den tiden. Alle kjente alle. Det var trygt og godt, og jeg husker fortsatt hvem som bodde i de forskjellige husene.

Utgravingen av tomtene var et fellesprosjekt for de 23 glassverkarbeiderne. Med hakke og spade og trillebår satte de

i gang dugnadsprosjektet fredag 3. mai 1946.

– Vi arbeider her på fritiden. De som har nattsøvn ved fabrikkens jobber på byggeplassen om dagen, og de som arbeider dagtid benytter kveldene, lørdager og til dels søndagen. Hver mann har gjennomsnittlig 30 timer i uka på prosjektet, i tillegg til 48 timers arbeidstid i fabrikk. Selvfølgelig må vi ta oss tid til å sove litt innimellom, men når man ser sitt eget hus reise seg kan du vite det utroligste, fortalte Bruno Hirsch til Moss Avis noen måneder etter oppstarten.

Rekkefølge ved loddtrekning

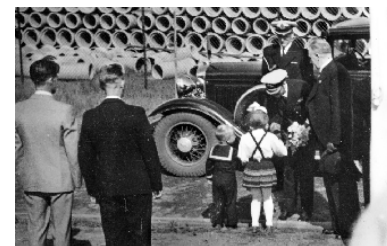
Alt grunnarbeidet utførte andelslagets medlemmer selv, mens selve fagarbeidet ble satt bort til en byggmester. Rekkefølgen på oppstarten på de enkelte tomtene ble foretatt ved loddtrekning, men det ble også tatt hensyn til dem som var vanskeligst stilt med bolig.

fortsetter neste side...

ARMEN I FATLE: Erling Hedlund-Carlson var den store lidsjelen i byggelaget til glassverkarbeiderne. Tidlig i dugnadsprosjektet mistet han fire fingre i en arbeidsulykke. Sammen med datteren Anne-Lill fulgte han kollegaene i gravearbeidet fra kanten av byggegrøpa.

FOTO: JOHAN RYNNÅS / MOSSEHISTORIEN

BLOMSTERBARN: Tor Fjeld og Liv Hedlund-Carlson (i dag Stylegar) ønsker kong Haakon velkommen med blomster. Til høyre for kongen står rådmann Arne Magnussen.

MUNKEPUSS: En murer er i gang med den karakteristiske murpussen som flere av husene fortsatt har.

FOTO: JOHAN RYNNÅS / MOSSEHISTORIEN

12. SEPTEMBER 1962: En helt vanlig hverdag i Ole O. Lians gate.
FOTO: JOHAN RYNNÅS / MOSSEHISTORIEN

BELLEVUEBARN: Fem mossinger som hadde sin barndom og oppvekst i Orkerød hageby. Søskenparet Liss og Tor Fjeld (fra venstre), søstrene Britt Hansen og Aud Helland (født Juliusen) og Liv Stylegar.

FOTO: JAN KRONBERG

BARNDOMSHJEMMET: Liv Stylegar bor i dag i huset foreldrene bygde i Bjerkealleen etter krigen.

FOTO: GEIR HANSEN

...fortsettelse fra forrige side

- Det var ikke et eneste hus på Bellevue. Det var nesten som å flytte «på landet». Her var det bare en blomstereng, minnes Liv.

Byggingen av boligene ble satt i gang etter hvert som tomtene ble utgravd, og det gikk unna i rekordfart. 26. juni søkte Sambygg om et lån på 1.035.000 kroner i den nyopprettede Husbanken. Byggearbeidet hadde byggmester K. Bårnholdt Carlsen startet få uker før, den 20. mai. Da lokalavisen var på besøk i august var det gravd ut ti tomter, ni grunnmurer var støpt og fire hus var under tak.

Startkapitalen for hele prosjektet var innsatsen i selve dugnadsarbeidet på tomtene og husbanklånet. En betingelse for å få lån i Husbanken var at hvert hus måtte leie ut et rom. Boligene inneholdt kun to soverom, så det var ikke mye boltreplass for familiene. Lån per hus ble til slutt 49.000 kroner. Tomtene var eid av Moss kommune og festeavgiften ble satt til en årlig leie på 26 kroner. I dag betaler Liv Stylegar 10.000 kroner.

Mangel på murstein

Byggfeltet med de 23 husene lå mellom Ole O. Lians gate og Bjerkealleen. Det var tidlig bestemt at begge husrekene skulle bygges i mur, men mangel på murstein etter krigen satte en stopper for det.

Styret i byggelaget hadde derfor flere turer inn til Oslo for å forhandle med myndighetene. Til slutt ble de enige om en avtale: Husene som lå i Ole O. Lians gate skulle reises i mur, og de med adresse til Bjerkealleen skulle bygges med treverk.

Et annet problem etter krigen var rasjoneringen på byggematerialer. Gjensreisepolitikken gikk ut på at byene som var bombet eller brent måtte bygges opp først. Derfor var det strenge bestemmelser om hvem som skulle få bygge nytt.

I 1957 traff Liv sin kjære Arne, som dessverre gikk bort i april tidligere i år. De giftet seg i 1961, og han flyttet inn i husbankhuset til familien Hedlund-Carlsen - i påvente av at deres nye leilighet på Refsnes skulle bli ferdig. I 1964 var det klart for innflytting i den tredje nederste blokka, i Refsnesalleen 85.

- Det ble ti år på Refsnes. I 1974 døde bestefar som bodde i Værlegata 44. Da flyttet foreldrene mine dit, og Arne og jeg flyttet inn i Bjerkealleen 11 - med fire barn.

Ringen var sluttet. Liv Stylegar kom tilbake til barndommens paradisi i Orkerød hageby.

Kilde: Oddvar Aasen, Moss Historielag

GEIR HANSEN
geir.hansen@moss-avis.no

HELE KVARTALET I 1953: Sambygg-prosjektet omfattet 23 boliger. Husene i Bjerkealleen på vestsiden ble oppført i tre - i Ole O. Lians gate ble det bygd murhus. Til høyre utenfor bildet ligger Bellevue idrettsplass som ble opparbeidet på dugnad i 1933-34.

FOTO: WIDERØES FLYVESELSKAP

IKJELLER'N: Den gamle vaskekjelleren er dagens vaskerom, viser Liv Stylegar.

FOTO: GEIR HANSEN

VAR TRANGT: - Boligene hadde to soverom, og hvis det ene var leid ut til en leieboer, måtte hele familien dele det andre rommet, forteller Liv Stylegar.

FOTO: GEIR HANSEN